114555

Stiftelsen norsk Okkupasjonshistorie, 2014

Kapitulasjon, samtidshistorie og okkupasjonsproblematikk

Avsluttende svar til professor Magne Skodvin fra statsstipendiat, advokat Sverre Hartmann

Historieforskningen er ingen eksakt videnskap. Som sine humanistiske brødre må den ofte finne seg i omtrentligheter og hypoteser der man i matematikk og fysikk kan glede seg over en høy grad av sikkerhet og lovmessighet. Men det betyr på den annen side ikke at alt flyter. Og selv om det heter og hender at hver generasjon skriver om historien under innflydelse av sine forutsetninger så er det heldigvis enkelte ting som står fast eller burde være hevet over diskusjon og tvil.

På den annen side kan det i enkelte nasjoners liv hende at overraskende og uventede opplevelser skaper følelser og fordommer som stiller seg hindrende i veien for forskning og erkjennelse. Som opponent ved en doktordisputas om okkupasjonsåret 1940 uttalte Reidar Omang i 1956, vår daværende 1. arkivar i UD, senere riksarkivar ifølge sitt eget manuskript (som han overlot meg i fotokopi):

«Forholdene i Norge 9. april til 25. september er et megetømtålelig kapitel. Mange gode nordmenn har den gang sagt og gjort ting som de senere har måttet angre.... Det tør være lettere å bedømme tysk politikk kaldt og nøkternt enn å bedømme vår egen. Hele opinionsdannelsen i etterkrigstiden — det gjelder ikke bare spørsmålet om regjeringens utenrikspolitikk før 9. april — har sin rot i det som foregikk her hjemme i tidsrommet 9. april—25. september, her må vi regne med psykologiske faktorer som vanskelig lar seg overvinne i vår levetid, og som også vil hemme forskningen».

Det er ennå noen år igjen før det er gått en full generasjon siden okkupasjonsslutt og frigjøring i mai 1945. Men året 1940 har isolert sett passert denne tidsterskel. Likevel synes de psykologiske faktorer fremdeles å gjøre seg gjeldende med adskillig styrke. Når dokumenter holdes eller er blitt holdt tilbake, når forståelsen av inngåtte avtaler, også folkerettslig forpliktende overenskomster mellom overkommandoer forsøkes tolket enten mot ordlyden eller utenfor ordlyden, med støtte i forhold som ikke har noe med selve avtalen å gjøre, da er det dessverre fortsatt fare på ferde.

Jeg skal ta for meg tredje artikkel i professor Skodvins januarrunde i Aftenposten for 26. januar d.å. For her finner man tilbake til ondets rot, til avsporingen av debatten. Efter ,først å ha oppholdt seg ved preamblen om 6. divisjon og de ærefulle betingelser skriver Skodvin:

«Men nå er saka den at i første paragraf (Trondheimsavtalen av 10. juni 1940) heiter det: Die gesamten (norwegischen er falt ut) Streitkräfte legen die Waffen nieder ...» Det står strid om korleis dette bør omsetjast til norsk: De samlede norske stridskrefter ... eller: Samtlige norske stridskrefter eller: Alle norske stridskrefter ... — alle tre varianter finst, og fleire stridande tolkingar.

Dersom ein ser tilbake på innleiinga kan ein til dømes hevda at denne passusen tyder «alle norske stridskrefter som sorterer under 6. divisjon», og i så fall spelar det ingen nevneverdig rolle om ein bruker «samtlige» eller «alle» på norsk.

Men dersom ein ikkje legg slik vekt på innleiinga, kan ein hevda at prgf. 1 skal lesast frittstående og uavhengig, og dersom ein så omset med «samtlige norske stridskrefter» eller «alle norske stridskrefter», så tyder det dermed alt som på den tid fanst av norske stridskrefter, utan omsyn til kva forhold dei måtte ha til 6. divisjon. **I så fall ville altså 10. juni-avtalen vera ein total militærkapitulasjon for alle eksisterande norske styrkar.** (Fremhevet av S.H.)».

Her merker man tonen og undertonen tydelig: ordenes valør veksler efter den rekkevidde og de konsekvenser de kan antas å få. Så forteller Skodvin at de norske forhandlere ikke skulle ha fullmakt til å inngå en total militær kapitulasjon og at tyskerne kjente til dette. «Realiteten er altså grei nok. Men den reint språklege sida av spørsmålet kan fortena ein diskusjon; også den har ein forhistorie».

Jeg skal ikke gjenta hele diskusjonen om denne forhistorien, om hvordan ordlyden i de første par utkast: «Die norwegischen Streitkräfte zu Land, zu Wasser und in der Luft», ble endret til «Die gesamten norwegischen Streitkräfte» og de logiske grunner for å velge et uttrykk, som også ifølge konsipisten, den daværende generalstabssjef, general Buschenhagen i hans brev til meg mai 1969 betegnes som «noch umfassender», enda mer omfattende. Skodvin stiller spørsmålet: «Korleis skal denne endringa forklarast? Kva kan ha hendt i mellomtida, som førde med seg at den endelege avtalen fekk ein ny og såpass omtvisteleg ordlyd?».

Ordlyden er ikke omtvistelig, tøyelig og uklar. Det er bare professor Skodvin som påstår det. Et mer entydig ord enn «gesamt» skal man lete lenge efter. Det har ikke noe med det norske ord samlet, i betydningen samlet på et sted å gjøre. Det er ikke rom for «fleire stridande tolkingar».

Når det i diskusjonen om okkupasjonsproblematikken er blitt hevdet at ordet «gesamt» benyttet i den aktuelle og historiske sammenheng: «die gesamten norwegischen Streitkräfte» ikke betyr alle eller samtlige, men noe annet og mindre, noe tøyelig og heller diffust, da er man i virkeligheten på vei ut av videnskapelig forskning og har forlatt en fair konfrontasjon av problemene. Jeg kan ikke legge skjul på at jeg efter å ha observert hvordan professor Skodvin stadig har skiftet posisjoner og argumentasjonsformer er blitt fylt med en ny og mild undring når han forsøker å få ordet «gesamt» til å bety noe annet enn det vitterlig står for. I stedet for å fri seg fra sin mangel på kunnskap eller sin tvilrådighet ved å konsultere Sprachbrockhaus, professor Gerd Høst eller en annen kollega på det sprogvitenskapelige felt, har Skodvin i siste instans forsøkt å finne støtte for en omtolkning av ordet ved hjelp av en historisk ekskursjon til Nederland i maidagene 1940 (det er ikke jeg som har gjort denne ekskursjonen, som Skodvin nå vil ha det til). Jeg har fra første stund tatt avstand fra dette og lignende forsøk. Men siden Skodvin fremla dette angivelige bevis og det var en smal sak å påvise, i og for seg naturlig nok, at denne hans version så langt fra avsvekket, som den bestyrket og stadfestet den etablerte og anerkjente og hittil uendrede betydning av ordet, tillot jeg meg i Aftenposten 24. f.m. (s. 16) å imøtegå ham også når det gjaldt versjonen, til tross for at det i og for seg ikke skulle være nødvendig. Likevel fortsetter Skodvin halsstarrig med noen omstendelige og meningsløse synspunkter og resonnementer som beror på en ren misforståelse av det hele. Jeg finner det uriktig å ofre mer spalteplass på denne normalt lett forståelige sammenheng. Jeg kan kun beklage at Skodvin låser en debatt på et så banalt plan og stenger (i Aftenposten) for en langt mer fruktbringende prinsipiell debatt, som f.eks. om forholdet mellom politiske og militære myndigheters kompetanse, om de folkerettslige og internrettslige virkninger av de foreliggende i virkeligheten overordentlig klare avtaler. Jeg er lei for overfor professor Skodvin å måtte fastslå at samtlige norske stridskrefter svarer til den norske forsvarsmakt under den norske forsvarssjef general Ruge, og at det ikke er noen tilfeldighet at daværende oberstløytnant Roscher Nielsen som general Ruges hovedforhandler også skrev under på en gjennomføringsavtale av 19. juni 1940 der det i innledningen uttrykkelig henvises til «das Abkommen für die Waffenniederlegung der norwegischen Wehrmacht vom 10. juni 1940» — til avtalen om den norske forsvarsmakts våpennedleggelse, m.a.o. i betydningen samtlige forsvarsgrener, som den gang var to, hær og marine, overensstemmende med den betegnelse som Ruge benyttet også skriftlig overfor tyskerne efter 10. juni. For å begrense dette sluttinnlegg mest mulig i forhold til bl.a. de to siste artikler fra Skodvins hånd, skal jeg nøye meg med å la dette dokument av 19. juni 1940 gjengi i faksimile.

Det er et virkelig opplysende aktstykke. Hadde professor Skodvin efterkommet min anmodning i Aftenposten den 22. f.m. om å la avisen få gjengi i faksimile, en fotokopi av oberstløytnant von Buttlars bøkreftede avskrift av melding i hans egenskap av 1. operasjonsoffiser i von Falkenhorsts stab) av 12. juni 1940 med henvisning til avtalen mellom de to overkommandoer i Narvik (angitt ved de respektive forhandleres navn, Buschenhagen og Roscher Nielsen) av 11. juni, slik at også underskriften på bekreftelsen av den korrekte avskrift kunne tre frem, ville vi, sammen med forsvarssjef, general Ruges brev av 23. juni 1940 til Administrasjonsrådet, hatt to viktige komponenter i et ikke helt uviktig avtalekompleks entydig dokumentert.

Nestsist. Skodvin siterer i Aftenposten 23. ds. min artikkel i Dagbladet for 26. juli 1952: «Det ble efter krigens slutt fra forskjellig hold hevdet, og hevdes endog fremdeles, at Norge kapitulerte — ikke bare militært, men også politisk — i kraft av regjeringens beslutning i Trondheim den 10. juni 1940». Det er intet argument mot min oppfatning idag. Som dengang hevder jeg fortsatt at den folkerettslige krigstilstand ikke ble opphevet, men vel den faktiske. Regjeringen sluttet ikke fred. Heller ikke er det noe oppsiktvekkende ved: «Stridskrefter betyr bare de stridskrefter som står under general Ruges kommando, **ikke nordmenn i utlandet**». De siste ordene refererer seg til norske enkeltpersoner.

Tilslutt.

Efter Magne Skodvins siste innlegg i Aftenposten den 24. ds. i Brev til redaksjonen er det enighet mellom oss at det ifølge den av konge og regjering den 7. juni 1940 godkjente innstilling fra statsminister Nygaardsvold er eller vi være «håpløst for Norge å fortsette krigen». Og for å runde av bildet og vise at ringen slutter seg, også i forhold til rekkevidden av kapitulasjonsavtalen, minner jeg om regjeringens begrunnelse for å reise f den samme innstilling: «for derfra å opprettholde den lovlige regjeringsmakt for Norge. Vi mener at en sånn flytning vil være av den største betydning for fremtiden, for så lenge som Kongen og Regjeringen fortsetter sin virksomhet i et fritt land, så lenge vil det være vanskelig for fienden å kunne etablere en lovlig regjering i Norge. På Regjeringens vegne tillater jeg meg derfor å innstille til Deres Majestet at Kongen, Kronprinsen og Regjeringen flytter til et alliert land og bekjentgjør det ved en proklamasjon som senere vil bli fremlagt».

Dette er et veltalende uttrykk for regjeringens motivering og begrunnelse for å reise, gitt i det statsrettslig og politisk avgjørende dokument, i statsrådprotokollen. Slik blir det sammenheng og holdning — også i forhold til forsvarssjefens kapitulasjonsavtale. Konge og regjering reiste. De hadde gitt ordre om å innstille fiendtlighetene. Men Norge sluttet ikke fred.

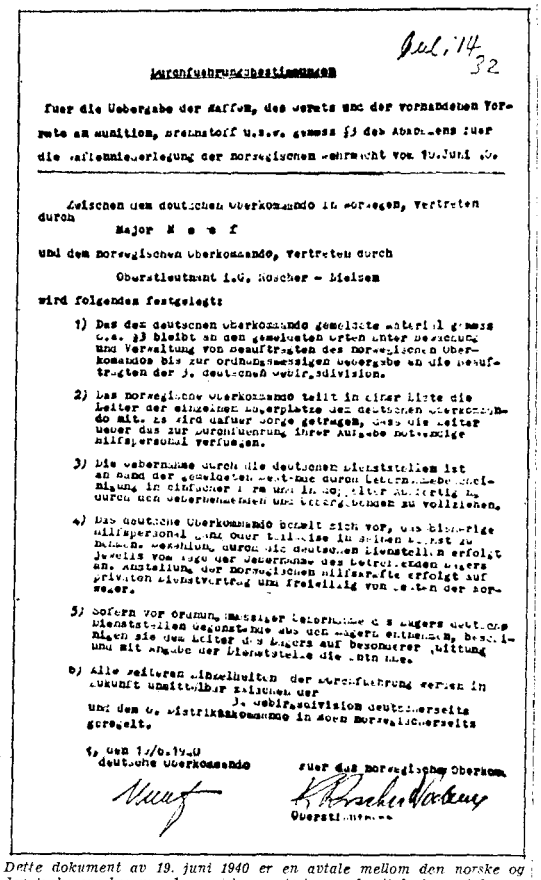

Jul. 14 32

Waffenstreckungsbestimmungen

fuer die Uebergabe der Waffen, des Materials und der vorhandenen Vorraete an Munition, Sprengstoff u.s.w. gemass §3 des Abkommens fuer die Waffenniederlegung der norwegischen Wehrmacht vom 10. Juni 40.

Zwischen dem deutschen Oberkommando in Norwegen, vertreten durch

Major N e e f

und dem norwegischen Oberkommando, vertreten durch

Oberstleutnant i.G. Roscher - Nielsen

wird folgendes festgelegt:

1) Das dem deutschen Oberkommando gemeldete Material gemass §3 bleibt an den gemeldeten Orten unter Bewachung und Verwaltung von beauftragten des norwegischen Oberkommandos bis zur ordnungsmässigen Uebergabe an die beauftragten der 3. deutschen Gebirgsdivision.

2) Das norwegische Oberkommando teilt in einer Liste die Leiter der einzelnen Lagerplatze dem deutschen Oberkommando mit. Es wird dafuer Sorge getragen, dass die Leiter unter das zur Durchführung ihrer Aufgabe notwendige Hilfspersonal verfuegen.

3) Die Uebernahme durch die deutschen Dienststellen ist an Hand der gemeldeten Vorraete durch Betrauung Beauftragter in einzelnen Fällen und in Gegenwart anwesender durch den Uebernehmenden und Uebergebenden zu vollziehen.

4) Das deutsche Oberkommando behält sich vor, das bisherige Hilfspersonal ganz oder teilweise in seinen Dienst zu nehmen. Abschluss durch die deutschen Dienststellen erfolgt jeweils von Tag zu Tag der Uebernahme des betreffenden Lagers. Anstellung der norwegischen Hilfskräfte erfolgt auf privaten Dienstvertrag und freiwillig von seiten der Norweger.

5) Sofern vor Grund, massiger Betrachtung des Lagers deutsche Dienststellen Gegenstände aus den Lagern entnehmen, bescheinigen sie dem Leiter des Lagers auf besonderer Quittung mit Angabe der Dienststelle die Entnahme.

6) Alle weiteren Einzelheiten der Waffenstreckung werden in Zukunft unmittelbar zwischen der 3. Gebirgsdivision deutscherseits und dem 6. Distriktskommando in Norwegen norwegischerseits geregelt.

Geschehen am 11/6.1940

deutsches Oberkommando

fuer das norwegische Oberkom.

Oberstleutnant

Dette dokument av 19. juni 1940 er en avtale mellom den norske og den tyske overkommando om gjennomføring av kapitulasjonsavtalen av 10. juni. Innledningen henviser til Avtalen om den norske forsvarsmakts våpennedleggelse av 10. juni 1940. Avtalen er på tysk side undertegnet av forbindelsesoffiseren major Neef, på norsk side av oberstløytnant R. Roscher Nielsen, og den er inngått i det norske hovedkvarter på Nordmo. Selve dokumentet er i en større sammenheng i 1970 blitt overlatt Norges Hjemmefrontmuseum